בס"ד, י"ג כסלו התשפ"ז

ערכין ו' – נדבות נכרי, שינוי צדקה, גוסס ויוצא ליהרג

שאלות:

1. סלים, שהוא נכרי, רוצה לתרום קורה לבית הכנסת. מקבלים ממנו?

נדבות נכרי ותרומת נכרי

בדף הקודם ראינו ש**רבא** אמר שבימי עזרא סירבו לעזרת הנכרים בבניית המקדש משום רפיון ידים. הגמרא מביאה ברייתא שאומרת שנכרי שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלים ממנו, ובריתא אחרת שאומרת שלא מקבלים.
רבי אילא אמר בשם **רבי יוחנן** שאין סתירה: בתחילת בניית המקדש לא מקבלים, כי חוששים לרפיון ידים, ואחרי שהבית נבנה מקבלים בשביל לתקן אותו. **רבי אסי** אמר בשם **רבי יוחנן** שבהתחלה לא מקבלים מהם אפילו מים ומלח, ואחר כך לא מקבלים דבר מסוים שרואים בעין כי זה גנאי, והנכרי גם מתפאר בו ומקבלים דבר שלא נראה לעין. **רב יוסף** אמר שדבר מסוים הוא למשל "אמה כליא עורב", חתיכות ברזל עם מסמרים על גג ההיכל כדי לגרש עורבים.

רב יוסף הקשה על "בתחילה לא מקבלים" מנחמיה, שביקש מכורש מלך פרס שיתן לו עצים "לִקְרוֹת אֶת שַׁעֲרֵי הַבִּירָה". **אביי** ענה שמלכות שונה, כי היא לא חוזרת בה, כמו ש**שמואל** אמר שאם המלכות אומרת "אעקור הרים", היא עוקרת ולא חוזרת ולא מעכבת את הבניין.

- **רב יהודה** אמר בשם **רב** שנכרי שהפריש תרומה מהתבואה שלו עצמו בודקים אותו: אם הפריש "בדעת ישראל" (כמו שישראל מפריש על מנת שתינתן לכהן) תינתן לכהן, ואם לא, היא טעונה גניזה (אסורה בהנאה), כי חוששים שהתכוון להקדיש אותה לשמים, ובזמן הזה אין תקנה להקדש.
הגמרא מקשה מברייתא על נכרי שהתנדב קורה לבית הכנסת ושם ד' כתוב עליה: אם אמר "בדעת ישראל הפרשתיה" חותכים את מקום השם וגונזים אותו ומשתמשים בשאר, ואם לא, הקורה כולה טעונה גניזה, כי חוששים שמה הקדיש אותה. משמע שרק כששם ד' כתוב עליה חוששים וצריך גניזה, והרי **רב** אמר גניזה גם בתרומה!
הגמרא עונה שגם בקורה בלי שם צריך גניזה, והברייתא מחדשת שגם כששם ד' כתוב עליה אפשר לחתוך אותו ומשתמשים בשאר, כי רק מקום השם קדוש ולא שאר הקורה, כמו שהמשנה אומרת על שם שכתוב על ידות כלים וכרעי מיטה.

2. דני אמר "המטבע הזה לצדקה". מותר לו להשתמש בו ולהחזיר אחר כך?

שינוי נדבה לצדקה

רב נחמן אמר בשם **רבה בר אבוה** שהאומר "סלע זו לצדקה" מותר לו לשנותה (להשתמש בה ולתת אחר כך אחרת). בהתחלה הבינו שזה רק לצורך עצמו, ולא כדי להלוות לאחר, כי מן הסתם כשנדר התכוון שאם הוא יצטרך הוא יוכל להשתמש בזה, אבל הוא לא לקח בחשבון שאם חברו יצטרך הוא ישתמש בשבילו בצדקה, אבל **רב אמי** אמר בשם **רבי יוחנן** שמותר גם לאחר.
רבי זעירא אמר שמותר רק כשאמר "הרי עלי סלע לצדקה" שכיוון שקיבל עליו אחריות שאם

הסלע תאבד או תיגנב הוא יצטרך להביא מטבע אחרת זה נחשב שלו, אבל כשאמר "הרי סלע זו" צריך לתת את המטבע עצמו. **רבא** הקשה שההיפך מסתבר: כשאמר "סלע זו" מותר לו להשתמש בה, כי ברגע זה הוא כשולח יד ומתחייב באחריותה (אם תאבד ייתן אחרת) וזה מועיל לצדקה, אבל כשאמר "עלי" הוא ממילא חייב באחריות ולכן לא ישתמש. לכן אין הבדל, כי יש נימוקים לכאן ולכאן, ומותר בשני המקרים.
הגמרא מביאה ברייתא כדעת **רבא**: "נדר צדקה ואין הקדש צדקה". הגמרא שואלת מה הכוונה, הרי לא נדר (שהוא לבדק הבית) ולא הקדש הם צדקה! ועונה שצדקה חמורה כנדר באיסור "לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ", אבל לא כהקדש, כי הקדש אסור בהנאה וצדקה מותר להשתמש בה,
והברייתא לא מחלקת בין "עלי" ל"הרי זו". **רב כהנא** סיפר את הדין ל**רב זביד** מנהרדעא, והוא אמר שאצלם שונים את כל הדין ביחד עם הפירוש שלו הכל בשם **רב נחמן**: מותר, בין לעצמו בין לאחר, בין "עלי" בין "הרי זו".
הברייתא בגמרא אומרת שסלע שנתנו לצדקה, עד שלא באה ליד הגבאי מותר לשנותה, ומשבאה ליד הגבאי אסור. הגמרא שואלת: והרי **רבי ינאי** (שהיה גבאי) לווה מהצדקה ופרע! ועונה שאצל **רבי ינאי** שונה, כי זה נוח לעניים: כשלא היו לו מעות לחלק כי הוא לווה מהם, הוא היה מגייס להם מהציבור יותר מעות, בטענה שאין לו כרגע מעות לעניים.

3. סלים הנכרי תרם מנורה לבית הכנסת. מותר למכור אותה לקניית ספרי קודש?

שינוי נדבה לבית הכנסת

הברייתא בגמרא אומרת שישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה. **רבי חייא בר אבא** סבר שאסור בכל מקרה, אבל **רב אמי** אמר בשם **רבי יוחנן** שאסור רק לדבר רשות (שימוש חולין), ולדבר מצווה מותר. הוא לומד את הדין מ**רבי אסי** שאמר בשם **רבי יוחנן** שנכרי שהתנדב מנורה לבית הכנסת אסור לשנותה כל עוד זוכרים שהוא תרם אותה, ולאחר ששמו נשכח מותר.
הגמרא שואלת: אם מדובר בדבר רשות, למה דווקא נכרי? גם בישראל אסור! ועונה שמדובר בדבר מצווה, ורק בנכרי אסור, כי נכרי צועק "איפה המנורה שנדבתי", וישראל לא.
הגמרא מספרת סיפור בנושא הזה ש**שעזרק** הסוחר הערבי התנדב נר לבית הכנסת של **רב יהודה**, ושינו אותו לפני שנשתקע שמו, וחלק מהחכמים הקפידו (יש גרסאות שונות מי שינה ומי הקפיד). מי שסבר שאפשר לשנות חשב שהוא לא מצוי בעיר, ומי שהקפיד חשב שפעמים הוא בא.

4. יוסי אמר "ערכו של השכן עלי", והשכן כבר גוסס. הוא חייב?

גוסס ויוצא ליהרג

המשנה מביאה מחלוקת, **תנא קמא** אומר שהגוסס והיוצא ליהרג לא נידר ולא נערך (מי שנדר את דמיהם או ערכם פטור). **רבי חנינא בן עקביא** סובר שהיוצא ליהרג נערך, כי דמיו קצובים בתורה (בגוסס הוא מודה שלא), ו**רבי יוסי** סובר שהם נודרים, מעריכים ומקדישים, ואם הזיקו חייבים.
הגמרא שואלת: ברור מדוע גוסס, לא נידר כי אין לו שווי, ולא נערך כי כתוב "וְהֶעֱמִידוּ... וְהֶעֱרִיךְ" ולא אפשר להעמיד אותו. אבל למה יוצא ליהרג לא נערך? ועונה מהברייתא שלומדת מ"כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה" שמי שדינו למות (נחרם) אינו בכלל פדיון וערכין, ומ"מן האדם" (ולא כל האדם) שרק אם נגמר דינו.

להארות : dafspoiler@gmail.com

הגמרא שואלת מה **רבי חנינא בן עקביא** לומד מ"כל חרם". ועונה שהוא דורש את הפסוק כמו ש**רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה** אמר: מצאנו שמומתים בידי שמים נותנים ממון ומתכפר להם (למשל בעל שור מועד שהמית: "אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו"), והיינו חושבים שגם מומתים בידי אדם כך. לכן הפסוק "כל חרם לא יפדה" מלמד שלא, וה"כל" מרבה אפילו מיתות קלות (שבשוגג מתכפרים בקרבן או בגלות).

הגמרא שואלת במה בדיוק חולק **רבי יוסי** על **תנא קמא** במשנה? הרי **תנא קמא** לא אמר שהיוצא להיהרג לא נודר ומעריך? ועונה שבזה כולם מסכימים שהוא נודר, מעריך ומקדיש שהרי הוא בעל דעה, והם חלוקים במקרה שהזיק: **תנא קמא** סובר שהוא פטור, ו**רבי יוסי** סובר שהוא חייב.
רב יוסף מסביר שהם חלוקים אם מלוה על פה (חוב שלא כתוב בשטר, כמו נזק שלא נפסק בבית דין) נגבית מהיורשים: **תנא קמא** סבור שלא, ו**רבי יוסי** סבור שכן.
רבה מסביר שלדעת הכל מלוה על פה לא נגבית מהיורשים, והם חלוקים אם חוב שכתוב בתורה (תשלום נזק) נחשב ככתוב בשטר: **תנא קמא** סבור שלא, ו**רבי יוסי** סבור שכן.

ויש ששונים את המחלוקת של **רב יוסף** ו**רבה**, על ברייתא שאומרת שהיוצא ליהרג שחבל באחרים חייב, ואחרים שחבלו בו פטורים (כאילו חבלו במת). **רבי שמעון בן אלעזר** סובר שגם הוא פטור אם חבל באחרים, כי "לא ניתן לחזרת עמידת בית דין", אי אפשר להחזיר אותו לבית דין לדון בחבלה, כי צריך להמיתו מיד, אחרת זה עינוי דין.

והגמרא תפרט בדף הבא את הדעות של **רב יוסף** ו**רבה** בהקשר הזה.